

วิเคราะห์จริยศาสตร์ตะวันตกและจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา ANALYSIS OF WESTERN ETHICS AND ETHICS IN BUDDHIST PHILOSOPHY

พระมหาสมณวินทร์ ปุริสสุตโตโม ผศ.ดร.
อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาจริยศาสตร์ตะวันตก ๒) เพื่อศึกษาจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา ๓) เพื่อวิเคราะห์จริยศาสตร์ตะวันตกและจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา จากการศึกษา พบว่าจริยศาสตร์ตะวันตกนั้นเป็นแนวคิดและทฤษฎีที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในระดับบุคคลและสังคม โดยเป็นหลักการที่ให้ความสำคัญทั้งเจตนาและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ส่วนจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเป็นหลักการที่เกิดขึ้นจากแนวคิดและแนวปฏิบัติของพระพุทธเจ้า โดยมุ่งประโยชน์เพื่อจัดการกับความทุกข์กายและใจของบุคคลและสังคม สำหรับการวิเคราะห์จริยศาสตร์ตะวันตกและจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาได้บทสรุปว่าจริยศาสตร์ทั้งสองเป็นเรื่องของการใช้หลักการเป็นเกณฑ์ตัดสินปัญหา โดยจริยศาสตร์ตะวันตกมุ่งใช้การคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาด้วย แนวคิดทางจริยศาสตร์บางส่วนที่เหมาะสม ส่วนจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาที่ผู้เขียนใช้หลักคำสอนในสังครวสูตรและโสมทัตตสูตรวิเคราะห์ปัญหาพบว่าหลักพุทธจริยศาสตร์เรื่องไตรสิกขาเป็นเกณฑ์ตัดสินปัญหาด้านการคิดและการปฏิบัติของบุคคลและสังคมได้

คำสำคัญ : จริยศาสตร์ตะวันตก, จริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา

Abstract

The objectives of this article were: 1) to study the Western ethics 2) to study the ethics in Buddhist philosophy 3) to analyze the Western ethics and the ethics in Buddhist philosophy. The study was found that the western ethics dealt with the concepts and theories used to solve the individual problems and the problems in the society which valued both intent and result. The ethics in Buddhist philosophy based on the concept and practice of the Buddha used to solve the physical and mental suffering. The analysis of the Western ethics and the ethics in Buddhist Philosophy could be concluded that both of ethics dealt with the principles used to solve the problems. The Western ethics, the problems were solved by some appropriate ethical concepts. The ethics in Buddhist philosophy, the author used the

doctrine in Sangaravasutta and Sonadandasutta to analyze the problems. It was found that the Threefold Training could be judge the problems of thinking and practice of the individual and the people in the society.

Keywords : Western ethics, Ethics in Buddhist philosophy

๑. ความหมายของจริยศาสตร์

ตามหลักนิรุกติศาสตร์คำว่า “จริยศาสตร์” เป็นภาษาสันสกฤต (จริย+ศาสตร์) แปลตามอักษรว่า “ศาสตร์ที่ว่าด้วยประพฤติ” จริยศาสตร์ตรงกับภาษาละตินว่า “อีธอส” (Ethos) หมายถึง อุปนิสัยหรือ หลักการประพฤติ โดยนัยนี้ จริยศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ว่าด้วยความประพฤติหรือการกระทำของมนุษย์นั่นเอง บางครั้งก็เรียกว่าปรัชญาจริยธรรม (Moral Philosophy) หรือหลักจริยธรรม และคำว่าจริยธรรมนี้ตรงกับภาษาละตินว่า “มอเรส” (Mores) หมายถึง ระเบียบแบบแผนหรือข้อปฏิบัติ จริยศาสตร์ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “เอธิคส์” (Ethics) หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยศีลธรรม หลักศีลธรรม กฎที่ว่าถึงระเบียบแบบแผนหรือข้อปฏิบัติ อีกประการหนึ่ง จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ว่าด้วยอุปนิสัย นิสัย และความประพฤติของมนุษย์ ความประพฤติย่อมเป็นกระจกเงาส่องให้เราเห็นอุปนิสัยและนิสัยของคน จริยศาสตร์จึงช่วยตีค่านิยมโดยการมองทางอุปนิสัย นิสัยใจคอ และความประพฤติตามที่บุคคลนั้นแสดงออกมาด้วยความสนใจในการกระทำนั้น บุคคลมีแรงจูงใจและเจตจำนงอันแน่วแน่ เจตจำนงนั้นแสดงออกถึงอุปนิสัยของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ เราจึงมองเห็นอุปนิสัยของบุคคลได้ในรูปเจตจำนง หรือนัยหนึ่ง เจตจำนงคือแบบที่ได้รับการกระตุ้นเตือนของอุปนิสัย

ฉะนั้น ในเรื่องความหมายหรือการนิยามเกี่ยวกับจริยศาสตร์นี้ จึงมีนักวิชาการเสนอทัศนะไว้อย่างมากมาย ดังที่ผู้เขียนจะเสนอทัศนะเกี่ยวกับจริยศาสตร์ของท่านผู้รู้เป็นลำดับไปดังนี้ เจมส์ เซธ เสนอว่า “จริยศาสตร์คือศาสตร์ว่าด้วยหลักแห่งความประพฤติและหลักเกณฑ์แห่งความประพฤติว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควร” มูฮิต เสนอว่า “จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยพฤติกรรมในแบบพื้นฐานแห่งการตัดสินใจที่ถูกต้อง หน้าที่ของจริยศาสตร์คือการให้กฎเกณฑ์ที่แน่นอนแก่พฤติกรรม ไม่ว่าจะถูกหรือผิด” และ แมคเคนซี เสนอว่า “จริยศาสตร์คือการศึกษาถึงสิ่งที่ถูกและสิ่งดีในการกระทำ”

อย่างไรก็ตาม ยังมีความเห็นขัดแย้งกันอยู่ ๒ ประการ แมคเคนซีประนีประนอมความขัดแย้งทั้ง ๒ เข้าด้วยกัน คือ พวกหนึ่ง เห็นว่าจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความถูกต้องคือมีกฎทางจริยศาสตร์อันแน่นอน บุคคลจะต้องปฏิบัติตามกฎทางจริยศาสตร์นั้นอย่างไม่มีเงื่อนไข ถ้าไม่ปฏิบัติตามนั้นถือว่าเป็นความผิดกฎจริยศาสตร์ดังกล่าวคือการปฏิบัติตามกฎศีลธรรมนั่นเอง กฎทางจริยศาสตร์เป็นเครื่องวัด เป็นมาตรฐานการกระทำของมนุษย์ว่าถูกหรือผิด มนุษย์ที่ดีจะต้องปฏิบัติตามกฎศีลธรรมหรือกฎจริยศาสตร์นั้น นักจริยศาสตร์พวกนี้เรียกว่าพวก Intuitionist หรือลัทธิ Intuitionism (นักสัญชาตญาณนิยม) อีกพวกหนึ่ง เห็นว่าความดีหรือความถูกต้องเป็นความดีหรือความถูกต้องในตัวของมันเอง กฎทางจริยศาสตร์สิ้นสุดในตัวเองแล้ว ความดีคือเจตนาดี จะถูกหรือผิดไม่สำคัญ ความสำคัญอยู่

ที่ Good will คือมีความตั้งใจดี หน้าที่เพื่อหน้าที่ ไม่ใช่อย่างอื่น ค้านท์ (Kant) กล่าวว่า “ไม่ว่าโลกนี้หรือโลกไหน ความดีก็คือความตั้งใจหรือเจตนาดี (Good will) นั่นเอง เราจะสังเกตเห็นว่าตามทัศนะของค้านท์ ความดีเป็นความดีในตัวของมันเอง ไม่ใช่ตัดสินกันที่ผลของการกระทำ มโนธรรม (conscience) หรือความรู้รับผิดชอบจะบอกเราได้เป็นอย่างดีว่าอะไรดี อะไรชั่ว กฎทางจริยศาสตร์จะต้องเป็นสากล (Universal) พวกที่มีความเห็นอย่างนี้เรียกว่าพวก Formalist (ระเบียบนิยม)

แมคเคนซีเอาทัศนะทั้งสองรวมกันแล้วสรุปว่า “จริยศาสตร์ว่าด้วยความถูกต้องและความดี ความถูกต้องคือถูกต้องตามกฎหมาย ส่วนความดีคือสิ่งที่ประโยชน์” ยังมีอีกพวกหนึ่งเรียกว่า Teleologist เห็นแตกต่างไปจากสองพวกแรกอีกว่าจริยศาสตร์ไม่ใช่ศาสตร์ที่ว่าด้วยความถูกต้อง แต่เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความดี เขาบอกว่าหน้าที่เพื่อการแสดงออกทางจริยธรรม กฎหมายหรือกฎใดๆ ก็ตาม ไม่ใช่เพื่อกฎ เหมือนอย่างค้านท์ (Kant) กล่าวไว้ไม่ แต่เพื่อให้บรรลุถึงความดี ส่วนความถูกต้องและกฎหมายเป็นเพียงวิธีการเพื่อให้บรรลุความดีเช่นนั้นเท่านั้น พวกนี้พยายามค้นหาอุดมคติอันสูงสุดและหน้าที่ของมนุษย์ เบนธัม (Bentham) มิลล์ (Mill) เฮนรี ซิดวิก (Henry Sidgwick) เป็นต้น เป็นพวกเทเลโอโลยีส์ และยืนยันว่าเราจะตัดสินอะไรว่าถูกหรือผิด ต้องดูที่ผลของมัน

การตัดสินทางด้านจริยศาสตร์ เราจะเห็นว่ามิตทัศนะที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดว่ามีอยู่ ๓ ทัศนะ คือ ๑. พวกที่เห็นว่ามิตกฎทางจริยศาสตร์ที่แน่นอน บุคคลต้องปฏิบัติตามกฎทางจริยศาสตร์อย่างไม่มีเงื่อนไข ถ้าไม่ปฏิบัติตามนั้นถือว่าเป็นความผิด (Intuitionism=สัญชาตญาณนิยม) ๒. พวกที่เห็นว่าความดีหรือความถูกต้องเป็นความดีหรือความถูกต้องในตัวของมันเอง กฎทางจริยศาสตร์สิ้นสุดในตัวเองแล้ว ความดีคือเจตนาดี จะถูกหรือผิดไม่สำคัญ ความสำคัญอยู่ที่ Good will คือมีความตั้งใจดี หน้าที่เพื่อหน้าที่ ไม่ใช่เพื่ออย่างอื่น (Formalism=ระเบียบนิยม) ๓. พวกที่เห็นว่าเราจะตัดสินอะไรว่าถูกหรือผิด ต้องดูที่ผลของมัน (Teleologism)

กล่าวโดยสรุป จริยศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยความถูกต้อง ความผิด ความดี ความควร และวิเคราะห์ถึงความดีอันสูงสุด ความดีตามอุดมคติแห่งความประพฤติของมนุษย์ ไม่ใช่ความดีที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเห็นว่าดี ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ล้วนเป็นลักษณะของจริยศาสตร์ ดังนั้น เกี่ยวกับจริยศาสตร์นี้จึงมีนักวิชาการแสดงความหมายและคำจำกัดความอย่างหลากหลายและแตกต่างกัน แต่ในที่สุดแล้ว จริยศาสตร์ก็เพ่งมองไปที่การหาเหตุผลหรือความถูกต้องเกี่ยวกับเกณฑ์การตัดสินพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงออกต่อสรรพสิ่งว่าควรหรือไม่ควร ใช่หรือไม่ใช่นั้นเอง

๒. สิ่งที่จริยศาสตร์ศึกษา

เกี่ยวกับจริยศาสตร์ตะวันตกนี้มีเนื้อหาที่ต้องศึกษากว้างมาก เรียกกันว่าเป็นการศึกษาตั้งแต่ภายในจิตใจของมนุษย์จนถึงภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ดังนั้น ในเรื่องเกี่ยวกับประเด็นที่จริยศาสตร์ศึกษาจึงมีความหลากหลายอยู่พอสมควร แต่ในที่นี้ พอสรุปได้ว่าจริยศาสตร์ศึกษาเรื่องต่างๆ ดังนี้ ๑. ศึกษาถึงหน้าที่ของมนุษย์ ๒. ศึกษาถึงอุดมการณ์อันสูงสุดของชีวิตมนุษย์ และ ๓. ศึกษาถึงความดีอันสูงสุด กล่าวคือจริยศาสตร์พยายามศึกษาถึงความเป็นมนุษย์ที่

สมบูรณ์หรือมนุษย์ต้นแบบว่าควรมีพฤติกรรมการแสดงออกทางกาย วาจา และจิตใจอย่างมีเป้าหมาย เพื่ออุดมการณ์สูงสุดในชีวิต หมายความว่ามนุษย์ที่ดีควรมีการดำเนินชีวิตที่ไม่ขัดแย้งกับความดีอันสูงสุด ซึ่งเป้าหมายอันสูงสุดในชีวิตนี้ มนุษย์ย่อมมีเสรีภาพในการบริหารจัดการอย่างต้องไม่มีความขัดแย้งในตัวเองและไม่ขัดแย้งต่อความเป็นจริงทั้งในระดับสมมติและระดับปรมัตถ์ด้วย

๓. วิธีการของจริยศาสตร์

นักปราชญ์ทางจริยศาสตร์ มีความเห็นว่าจริยศาสตร์ใช้วิธีการหลายอย่างในการวิเคราะห์ปัญหาทางศีลธรรมต่างๆ เพื่อจะแก้ไขปัญหาที่ขัดแย้งกัน ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าวิธีการทางจริยศาสตร์นั้น จะใช้เพียงวิธีการใดวิธีการหนึ่งเพื่อแก้ปัญหาก็ได้ แต่ถ้าหากปัญหานั้นๆ ยังไม่ยุติหรือยังไม่เรียบร้อยดี จึงควรใช้วิธีการอื่นๆ ที่หลักการทางจริยศาสตร์ยอมรับร่วมด้วยก็จะเป็นการทำให้ปัญหาคเล็ดลอดไปได้ กล่าวคือวิธีการทางจริยศาสตร์ที่เป็นที่ยอมรับมีดังต่อไปนี้ ๑. วิธีการทางกายภาพและชีววิทยา ๒. วิธีการทางประวัติศาสตร์ ๓. วิธีการทางจิตวิทยา ๔. วิธีการทางอภิปราย ๕. วิธีการที่แท้จริงของจริยศาสตร์ นั่นคือวิธีการสังเกตความจริงและพิจารณาความจริง^๑

สรุปแล้ว วิธีการทางจริยศาสตร์เหล่านี้เป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เรารู้ปัญหาทางจริยศาสตร์ได้ บางส่วนเท่านั้น ด้วยว่าวิธีการทางจริยศาสตร์ที่แท้จริงนั้นควรมีลักษณะการดำเนินการเหล่านี้ร่วมด้วย คือ การสังเกตพฤติกรรม การแสดงออกของมนุษย์ แล้วพิจารณาด้วยเหตุผลซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางศีลธรรม โดยยึดเอาความดีอันสูงสุดเป็นแบบแม่บท ซึ่งความดีสูงสุดนี้อยู่เหนือข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้น วิธีการทางจริยศาสตร์จึงเป็นวิธีการที่มีความเป็นเอกภาพและพหุภาพไปพร้อมๆ กัน กล่าวคือบางกรณีปัญหาจะใช้เพียงวิธีการใดวิธีการหนึ่งก็ได้ แต่เมื่อใช้วิธีการดังกล่าวแล้ว ปัญหายังไม่เรียบร้อยดี จึงควรใช้วิธีการอื่นๆ ที่ทางจริยศาสตร์ร่วมด้วยก็ย่อมจะทำให้ปัญหาคเล็ดลอดไปได้

๔. จริยศาสตร์แบบ Normative Science และ Positive Science

เนื้อหาในประเด็นนี้ จะเป็นการแสดงเกี่ยวกับแนวความคิดทางจริยศาสตร์ ๒ แบบ คือ ศาสตร์รูปธรรม ศึกษาถึง “สิ่งที่เป็นจริง” คือศึกษาถึงความเป็นจริงของโลกหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิทยาศาสตร์ ศึกษาถึงกระบวนการของโลกทางกายภาพ มีความสัมพันธ์กับข้อเท็จจริงและปรากฏการณ์ เป็นการศึกษาข้อเท็จจริงทั้งหลายในด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ จึงมีเนื้อที่แคบกว่า ศาสตร์นามธรรม ส่วนศาสตร์นามธรรม ศึกษาถึง “สิ่งที่ควรจะเป็น” ความดี ความงาม คุณค่าอันสูงสุด เช่น ตรรกวิทยา จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ ศึกษาถึงความจริง ความดี ความงาม เป็นการกำหนดคุณค่าของความรู้ความเข้าใจและความดีในบุคคล มิได้ศึกษาถึงสิ่งที่เป็นจริง หากแต่ศึกษาสิ่งทีควรจะเป็น เป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณค่าหรือค่านิยม ขอบเขตของศาสตร์นามธรรมจึงมีขอบเขตกว้างกว่า

^๑ ชัยวัฒน์ อัทธพันธ์, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕), หน้า ๓-๑๗.

เพราะเนื้อหาที่ต้องศึกษามากกว่า ด้วยเหตุนี้ในการกระทำทุกอย่างจึงเกิดการถามถึงเรื่องความดี ความจริง และความงามขึ้น

ตารางแสดงการเปรียบเทียบระหว่างศาสตร์รูปธรรมกับศาสตร์นามธรรม

ศาสตร์รูปธรรม	ศาสตร์นามธรรม
ศึกษาสิ่งที่เป็นจริง	ศึกษาสิ่งที่ควรจะเป็น
ศึกษาข้อเท็จจริง	ศึกษาคุณค่าต่างๆ
มีขอบเขตจำกัดกว่า	มีขอบเขตกว้างขวางกว่า
ตัดสินสิ่งต่างๆ ที่ข้อเท็จจริง	ตัดสินสิ่งต่างๆ ที่คุณค่า

โดยนัยนี้ จะเห็นได้ว่าลักษณะของจริยศาสตร์เน้นในเรื่องความดี สิ่งที่ดีควรจะเป็น สิ่งที่ดีควรจะทำ และคุณค่าต่างๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ จึงสรุปได้ว่าจริยศาสตร์ตะวันตกเน้นกล่าวถึงอุดมคติของมนุษย์ที่มีอยู่ ๓ ประการ คือ ๑. ความจริง (Truth) ๒. ความงาม (Beauty) และ ๓. ความดี (Good) นั่นเอง ซึ่งอุดมคติทั้ง ๓ ประการนี้เป็นเรื่องที่จริยศาสตร์ต้องการให้มนุษย์เข้าถึงให้ได้ เพราะความจริง ความงาม และความดีนี้เป็นโจทย์ที่มนุษย์ควรแสวงหาคำตอบให้ได้ สืบเนื่องจากชีวิตจะมีความสุขได้คงไม่ใช่เพราะการได้มาซึ่งสิ่งของเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ดังเช่นจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาที่กล่าวถึงอุดมคติสูงสุดของมนุษย์ไว้ว่าควรมีชีวิตอยู่เพื่อความดับทุกข์หรือเพื่อพระนิพพาน

๕. จริยศาสตร์ในฐานะเป็นทฤษฎีทางศีลธรรม

นักจริยศาสตร์และนักจริยธรรมนั้นมีความแตกต่างกันอยู่ วิชาจริยศาสตร์และวิชาศีลธรรมจึงพลอยแตกต่างกันไปด้วย แต่ในความแตกต่างกันนั้นก็ยังมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดจนแยกจากกันได้ยากและก็ไม่ควรแยกจากกันด้วย เพราะแม้จะมีหน้าที่แตกต่างกัน แต่ยังมีหลักการปฏิบัติงานร่วมกันอยู่ เหมือนพยาธิแพทย์กับอายุรแพทย์และศัลยแพทย์ กล่าวคือนักจริยศาสตร์เหมือนพยาธิแพทย์ ส่วนนักศีลธรรมเหมือนอายุรแพทย์และศัลยแพทย์ เปรียบอีกอย่างหนึ่ง นักจริยศาสตร์เหมือนสถาปนิก (ออกแบบก่อสร้าง) ส่วนนักศีลธรรมเหมือนผู้รับเหมาก่อสร้างและช่างก่อสร้าง รวมความว่าจริยศาสตร์เป็นทฤษฎีทางศีลธรรม ไม่เป็นศาสตร์เชิงปฏิบัติ (Practical Science) เป็นศาสตร์เชิงทฤษฎีเท่านั้น (Theoretical Science) เท่านั้น กล่าวคือศาสตร์เชิงปฏิบัติ (Practical Science) อยู่กึ่งกลางระหว่างศาสตร์และศิลป์ ตัวอย่างเช่น แพทย์ศาสตร์ (Medical Science) เป็นศาสตร์เชิงปฏิบัติ เพราะไม่ได้คำนึงถึงอุดมคติของสุขภาพ แต่บอกวิธีที่ทำให้สุขภาพดีที่สุด แต่จริยศาสตร์มีหน้าที่บอกให้รู้ถึงความดีความชั่วทำนองเดียวกันกับสุนทรียศาสตร์มีหน้าที่บอกให้รู้ความงาม แต่ไม่มีหน้าที่สร้างความงามให้เกิดขึ้น หรือเหมือนครูมีหน้าที่บอกเราให้รู้ แต่ครูไม่มีหน้าที่มาทำบทเรียนแทนเรา ดังนั้น จริยศาสตร์จึงได้ให้ความรู้เกี่ยวกับหลักดำเนินชีวิตแก่เรา แต่วิธีให้หลักนั้นปล่อยให้ป็นหน้าที่ของศาสตร์อื่นๆ รับช่วงต่อไป^๒

^๒ วศิน อินทสระ, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: บรรณาคาร, ๒๕๒๙), หน้า ๒๑-๒๔.

สรุปแล้ว จริยศาสตร์นี้เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมแน่นอน เพราะตามที่นักวิชาการทั่วไปให้กรอบไว้ก็จะเป็นการมองจริยศาสตร์ว่าเป็นเครื่องมือในการตัดสินความดีและความชั่ว ความถูกและความผิด โดยเกณฑ์ตัดสินที่ทางจริยศาสตร์ใช้เป็นเครื่องมือนี้มีหลากหลายแนวคิดและทฤษฎี ได้แก่ บางทฤษฎีทางจริยศาสตร์ก็ตัดสินที่เจตนา ก่อนลงมือกระทำ ส่วนบางทฤษฎีก็ตัดสินด้วยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นหลังมีเจตนาลงมือกระทำ หรือแม้แต่การใช้ทั้งสองแนวคิดและทฤษฎีร่วมกันก็ได้เหมือนกัน ดังนั้น เกณฑ์ตัดสินพฤติกรรมของมนุษย์ว่ามีศีลธรรมใหม่หรือเป็นคนดีใช่หรือไม่ จึงถือว่าเป็นหลักการทางจริยศาสตร์ที่ปัจเจกชนและสังคมยอมรับกันแล้ว

๖. ปัญหาสำคัญของจริยศาสตร์

การศึกษาเกี่ยวกับจริยศาสตร์นี้เป็นที่ทราบกันดีว่าเป็นหลักเกณฑ์แห่งการแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์และสังคม โดยปัญหาที่หลักการทางจริยศาสตร์สนใจเข้าไปร่วมวินิจฉัยนั้นก็มีอยู่หลายประเด็น หมายความว่าปัญหาที่มนุษย์ในระดับปัจเจกและปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นนั้น มักจะได้รับการวินิจฉัยผ่านหลักการทางจริยศาสตร์ เพราะจริยศาสตร์นี้จัดได้ว่าเป็นหลักการหนึ่งที่ถูกใช้มาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาคำตอบนั่นเอง ดังนั้น ปัญหาหลักๆ ที่จริยศาสตร์สนใจเข้าไปร่วมถกเถียงจึงมีอยู่หลายประการ อาทิเช่น ๑. ปัญหาทางจิตวิทยา ๒. ปัญหาการตัดสินทางศีลธรรม ๓. ปัญหาใครเป็นผู้ตัดสินศีลธรรม ๔. ปัญหาเกี่ยวกับความคิดทางศีลธรรม ๕. พันธกรณีทางศีลธรรม ๖. เสรีภาพและการรับผิดชอบ^๓

ดังนั้น จริยศาสตร์จึงนับว่าเป็นศาสตร์แห่งการวินิจฉัยปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคลและสังคม โดยการวินิจฉัยนี้จะใช้เพียงบางแนวคิดและทฤษฎีก็ได้หรือจะใช้หลายๆ แนวคิดและทฤษฎีร่วมกันก็ได้ ยิ่งปัญหาของบุคคลและสังคมในปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนกันมากยิ่งขึ้นก็ต้องใช้ความละเอียดในการใช้แนวคิดและทฤษฎีทางจริยศาสตร์วินิจฉัย ตัวอย่างเช่น การวินิจฉัยบางปัญหาของบุคคลหรือสังคมอาจดูเพียงเจตนาได้ แต่บางปัญหาจะดูเพียงเจตนาอย่างเดียวนั้นคงไม่ได้ สรุปแล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับบุคคลและสังคมนั้น เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งที่จริยศาสตร์ต้องเข้าไปร่วมวินิจฉัยเพื่อหาคำตอบให้ได้ด้วย

๗. จริยศาสตร์กับศาสตร์อื่นและสิ่งที่จริยศาสตร์พิจารณา

เกี่ยวกับเรื่องการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีทางจริยศาสตร์นี้ จะศึกษาเพียงจริยศาสตร์อย่างเดียวโดยไม่แตะต้องศาสตร์อื่นด้วยคงไม่ได้ เพราะจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่กว้างขวางมาก กินเนื้อความครอบคลุม และวิชาจริยศาสตร์เองก็ต้องเกี่ยวพันกับศาสตร์ต่างๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นเดียวกัน เช่น จริยศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ กายภาพ ชีววิทยา จิตวิทยา สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ อภิปรัชญา ศาสนวิทยาหรือเทววิทยา เป็นต้น ศาสตร์เหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์กับจริยศาสตร์แทบทั้งสิ้น อนึ่ง สิ่งที่จริยศาสตร์ให้ความสนใจพิจารณาประกอบเสมอและผู้ที่ศึกษาให้ความ

^๓ ชัยวัฒน์ อัดพณน์, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕), หน้า๑๕-๑๘.

สนใจ นอกจากองค์ประกอบต่างๆ ที่กล่าวไว้ข้างต้น ยังมีธรรมชาติของเจตนาทางจริยธรรม ซึ่งยังแยกย่อยออกไป เช่น ธรรมชาติของจิตมนุษย์ที่มีความปรารถนาทางจริยศาสตร์ การวิเคราะห์ผลของความปรารถนาทางจริยธรรม และเหตุผลที่ถูกต้อง นอกจากนี้ จริยศาสตร์ยังให้ความสนใจพิจารณาวิเคราะห์ถึงธรรมชาติของความปรารถนา ความต้องการ ความกระหาย การวินิจฉัยทางจริยธรรมที่ขึ้นอยู่กับผล แรงจูงใจ ความตั้งใจ นิสัยความประพฤติ สถานการณ์ และกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เป็นมาตรฐานแห่งศีลธรรม เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว ก็ควรให้ความสนใจศึกษาถึงแนวความคิดของเหล่าบรรดालัทธินิยมต่างๆ เช่น สุขนิยมหรือรติบาท สุขนิยมวิวัฒนาการ มโนธรรมนิยม (หรือสามัญสำนึก) เหตุผลนิยม บริสุทธินิยม สมบูรณ์นิยม เป็นต้น ตลอดจนพันธกรณีทางศีลธรรม ความสัมพันธ์ของปัจเจกชนและสังคม สิทธิและหน้าที่ และคุณธรรม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องในการช่วยพิจารณาในวิชาจริยศาสตร์แทบทั้งสิ้น

ดังนั้น เกี่ยวกับจริยศาสตร์หรือจริยปรัชญานี้จึงเป็นการค้นหาในเชิงปรัชญาเกี่ยวกับบรรทัดฐานหรือค่านิยมเกี่ยวกับความคิดที่ถูกต้องและความคิดที่ผิด สิ่งที่ดี สิ่งที่ไม่ดี อะไรคือสิ่งที่ควรปฏิบัติ และไม่ควรปฏิบัติ แต่อย่างไรก็ตาม จริยปรัชญาก็มิใช่เรื่องราวทางความคิดทฤษฎีล้วนๆ และผู้ที่ให้ความสนใจศึกษาเรื่องราวทางจริยปรัชญาก็มิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อความสนุกสนานทาง ความคิดแต่อย่างใด เพราะการพยายามขบคิดปรัชญาทางจริยศาสตร์ก็ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในชีวิต ดังนั้น จริยปรัชญาจึงไม่สามารถให้คำตอบที่เป็นข้อสรุปใดๆ แก่การค้นหา อีกความหมายหนึ่ง จริยปรัชญาไม่สามารถบรรลุถึงจุดประสงค์ของตัวเองอย่างสมบูรณ์ในอันที่จะประเมินตรวจสอบอย่างวิพากษ์ที่มีต่อข้อสมมติฐานเชิงค่านิยมต่างๆ แต่เป็นการบรรลุถึงจุดประสงค์เพียงบางส่วน ซึ่งสามารถก่อให้เกิดประโยชน์ได้บ้างในทางการประพฤติปฏิบัติ และแม้จริยปรัชญาจะไม่อาจให้ข้อสรุปที่หนักแน่นแก่คนเรา แต่มันก็สามารถให้ข้อสรุปที่หนักแน่นในเชิงลบบอกมาได้ ข้อสรุปที่ได้ในเชิงลบ แม้ว่า มันจะบอกแก่เราเพียงแค่ว่าไม่ควรรับความเชื่ออะไรบ้าง แต่มันก็มีประโยชน์ในด้านการกลั่นกรองทางการเลือกใหม่ในการตัดสินใจของเราให้เหลือแต่เพียงสิ่งที่มีความถูกต้องมากขึ้นเท่านั้น เพราะฉะนั้น ถ้าหากคนเราต้องเผชิญกับปัญหาว่าอะไรเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ จริยศาสตร์จะไม่สามารถให้คำตอบแก่เราได้ จริยปรัชญาจะทำได้ดีก็เพียงแต่การจัดความสับสนในเนื้อหาและทำให้สิ่งที่มีความคลุมเครือกระจ่างแจ่มชัดขึ้น ส่วนทางเลือกหรือการตัดสินใจเลือกยังคงเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล การศึกษาปรัชญาจะช่วยให้เราสามารถเป็นคนที่มีวิจรรณญาณในตัวเอง สามารถยืนอยู่บนการตัดสินใจด้วยตัวเอง สร้างพันธะทางจริยธรรมในการตัดสินใจของคนเราและทำให้เราเป็นคนที่ใช้เหตุผลและมีความรับผิดชอบ^๔

กล่าวโดยสรุป จริยศาสตร์กับศาสตร์อื่นๆ และสิ่งที่จริยศาสตร์พิจารณานี้เป็นการพรรณนาให้เห็นถึงความสัมพันธ์หรือเงื่อนไขที่จริยศาสตร์มีต่อศาสตร์ต่างๆ กล่าวคือศาสตร์อื่นๆ จะกลายเป็นแนวคิดและทฤษฎีขึ้นมาได้ ล้วนแล้วแต่อาศัยหลักการทางจริยศาสตร์เข้าไปร่วมศึกษาวิเคราะห์

^๔ ปรีดี บุญซื่อ, จริยปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๓๓.

พิจารณาในรายละเอียดเป็นเบื้องต้นก่อน สืบเนื่องจากว่าศาสตร์ต่างๆ นั้นก่อนจะได้รับการยอมรับจากบุคคลและสังคมได้ย่อมต้องถูกหลักเกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์เข้าไปร่วมวินิจฉัยนั่นเอง หลังจากนั้น ศาสตร์อื่นๆ จึงจะมีความชัดเจนในตัวเองจนกลายเป็นหลักการที่ยอมรับกันได้โดยทั่วไปในที่สุด

๘. คำสอนในพระสูตรที่มีฐานะเป็นหลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา

จริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาหรือพุทธจริยศาสตร์นี้ แปลความหมายได้ว่าจริยศาสตร์แนวพุทธหรือจริยศาสตร์ทางพระพุทธศาสนานั้นเอง อนึ่ง พุทธจริยศาสตร์นี้เป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นได้วางไว้เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้นท่ามกลาง และสูงสุด เพื่อให้มนุษย์ดำเนินชีวิตจนเข้าถึงอุดมคติสูงสุดให้ได้ กล่าวคือให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีสติปัญญา มีความสุข เพราะจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติของชีวิตหรือความดีอันสูงสุด (Supreme good) ดังนั้น การจะเข้าถึงความดีอันสูงสุดได้ก็จะต้องมีปฏิทา (Path) สำหรับดำเนินเพื่อบรรลุผล หมายความว่าถ้าต้องการผลอันสูงสุดก็ต้องสร้างเหตุให้สมควรกันด้วย เพราะพุทธศาสนาเป็นกัมมวาทะ กิริยวาทะ วิริยวาทะ คือ กล่าวว่าการกระทำและความเพียรว่าเป็นเบื้องต้นแห่งความสำเร็จผลทั้งปวง ไม่ประสงค์ให้ใครได้ดีหรือประสบความสำเร็จลอยๆ หรือด้วยการอ่อนนอน แต่ให้สำเร็จด้วยการกระทำเอง (วคิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑-๑๒) จึงเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปแล้วว่าจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญานี้มีความลุ่มลึกในเชิงเนื้อหาและต้องใช้ในการตีความเนื้อหาผสมผสานร่วมด้วย อีกนัยหนึ่ง จริยศาสตร์ในพุทธปรัชญานั้นถูกใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินพฤติกรรมคือการจะสรุปว่าพฤติกรรมเช่นนี้ถูกต้องและเหมาะสม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำหลักการที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมาเป็นเกณฑ์ตัดสิน แต่ก็เป็นที่รู้กันดีว่าหลักจริยศาสตร์ในพระไตรปิฎกนั้นมีจำนวนมาก ซึ่งการจะเสนอหลักพุทธจริยศาสตร์ให้ครบถ้วนบริบูรณ์นั้นไม่ใช่เรื่องง่ายนัก ในที่นี้ จึงจักนำเสนอหลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ในสังครวสูตรและโสณทัณฑสูตรเป็นตัวอย่างศึกษาวิเคราะห์เทียบเคียงกับจริยศาสตร์ตะวันตกต่อไป

๑. สังครวสูตร (ว่าด้วยการอาบน้ำล้างบาป)

สำหรับเนื้อหาโดยย่อในสังครวสูตรนี้มีดังต่อไปนี้ “พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถามสังครวพราหมณ์ว่าดูก่อนพราหมณ์ เขาพูดกันว่าท่านได้ชื่อว่าถือความบริสุทธิ์ด้วยน้ำ ประราณาความบริสุทธิ์ด้วยน้ำ ท่านถือการลงอาบน้ำชำระร่างกายทั้งในเวลาเย็นและในเวลาเช้าเป็นประจำจริงหรือ สังครวพราหมณ์กราบทูลว่าจริงอย่างนั้น ท่านพระโคตมผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่าดูก่อนพราหมณ์ ท่านเห็นอำนาจประโยชน์อะไร จึงได้ชื่อว่ามีลัทธิถือความบริสุทธิ์ด้วยน้ำ ประราณาความบริสุทธิ์ด้วยน้ำ ถือการลงอาบน้ำชำระร่างกายทั้งเวลาเย็นและเวลาเช้าเป็นประจำเล่า สังครวพราหมณ์กราบทูลว่าท่านพระโคตม บาปกรรมใดที่ข้าพระองค์กระทำในเวลากลางวัน ข้าพระองค์ก็ลอยบาปกรรมนั้นเสียด้วยการอาบน้ำในเวลาเย็น บาปกรรมที่ข้าพระองค์กระทำในเวลากลางคืน ข้าพระองค์ก็ลอยบาปนั้นเสียด้วยการอาบน้ำในเวลาเช้า ท่านพระโคตม ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์

นี้แหละจึงได้ชื่อว่ามัลลทธิธือความบริสุทธิ์ด้วยน้ำ ประราธนาความบริสุทธิ์ด้วยน้ำ ถือการลงอาบน้ำชำระร่างกายทั้งในเวลาเย็นและในเวลาเช้าเป็นประจำ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนพราหมณ์ ห้วงน้ำคือพระธรรม มีศีลเป็นท่า น้ำนั้นไม่ขุ่น สัตบุรุษย่อมสรรเสริญต่อสัตบุรุษด้วยกัน ทั้งที่ทำให้บุคคลผู้ลงอาบมีตัวไม่เปื่อย ทั้งสำเร็จเวทข้ามถึงฝั่งได้ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว สังครวพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าท่านพระโคตม พระดำรัสของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ท่านพระโคตม พระดำรัสของพระองค์แจ่มแจ้งยิ่งนัก พระองค์ทรงประกาศพระธรรมโดยปริยายเป็นอันมาก ดุจหงายภาชนะที่คว่ำ เปิดภาชนะที่ปิดไว้ บอกหนทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปในที่มืด ด้วยหวังว่าคนมีตาดีจักมองเห็นรูปได้”^๕

๒. โสณทัณฑสูตร (ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อโสณทัณฑะ)

ส่วนเนื้อหาโดยย่อในโสณทัณฑสูตรนี้มีดังต่อไปนี้ “พวกพราหมณ์ชาวต่างแดนประมาณ ๕๐๐ คนที่มาพักในกรุงจัมปาด้วยกรณีกิจบางอย่างทราบว่โสณทัณฑพราหมณ์จะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าก็เข้าไปห้ามไว้ อ้างความยิ่งใหญ่ของโสณทัณฑพราหมณ์โดยชาติ โดยทรัพย์ โดยความรู้ในไตรเพท โดยความเป็นผู้มีรูปงาม โดยศีล โดยมีวาจาไพเราะ โดยเป็นอาจารย์ของคนมาก โดยมีมานพเป็นอันมากมาจากต่างทิศต่างชนบทเพื่อเรียนมนต์ โดยเป็นผู้แก้ว่าพระสมณโคตม โดยเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือจากพระเจ้าพิมพิสารและโปกขรสาติพราหมณ์โดยเป็นผู้ครองกรุงจัมปา จึงไม่ควรไปหาพระสมณโคตม ควรที่พระสมณโคตมจะมาหามากกว่า โสณทัณฑพราหมณ์ตอบอ้างความยิ่งใหญ่ของพระผู้มีพระภาคเจ้า โดยพระชาติ โดยละทรัพย์สมบัติออกผนวช โดยมีพระรูปงดงาม โดยมีศีล มีถ้อยคำไพเราะ โดยเป็นอาจารย์ของคนมาก โดยเป็นผู้สิ้นกามราคะ โดยเป็นกัมมวาที กิริยาวาที (กล่าวว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) โดยออกบวชจากสกุลกษัตริย์อันสูง ไม่เจือปน (สกุลอื่น) โดยออกบวชจากสกุลมั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีคนจากรัฐอื่นจากชนบทอื่นมากราบทูลถามปัญหา มีเทพดาเนกนับหลายพันพากันถึงพระสมณโคตมเป็นสมณะ มีกิตติศัพท์ขจรขยายไปว่าเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นต้น โดยประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ โดยทรงต้อนรับปราศรัยให้บันเทิง มีบริษัท ๔ เคารพนับถือ มีเทวและมนุษย์ทั้งหลายเลื่อมใสยิ่ง ประทับในคามนิคมใดๆ อมนุษย์ก็ไม่เบียดเบียนในที่นั้น โดยมีผู้กล่าวว่าทรงเป็นคณาจารย์เลิศกว่าเจ้าลัทธิเป็นอันมาก มีพระยศเฟื่องฟูไปเพราะความรู้ความประพฤติ (วิชา จรรยา) ไม่เหมือนสมณพราหมณ์เหล่านั้น พระเจ้าพิมพิสารพร้อมทั้งโอรส มเหสี บริษัท และอำมาตย์ พระเจ้าปเสนทิโกศลพร้อมทั้งโอรส โปกขรสาติพราหมณ์ พร้อมทั้งบุตร ภริยา ก็ถึงพระสมณโคตมเป็นสรณะ เมื่อเสด็จมาจึงชื่อว่าเป็นแขกที่เราจะพึงถวายความเคารพสักการะ เพราะเหตุนี้ จึงไม่ควรที่จะให้พระองค์เสด็จมาหาเรา ควรที่เราจะไปเฝ้าพระองค์ เมื่อโสณทัณฑพราหมณ์กล่าวพรรณนาพระพุทธานุภาพอย่างนี้ พราหมณ์ที่คัดค้านก็กล่าวว่าพระสมณโคตมเป็นเช่นที่ท่านกล่าวนี้นี้ แม้อยู่ไกลร้อยโยชน์ก็ควรที่จะสะพานเสียบึงทางเดินทางไปเฝ้า ขณะที่ไปเฝ้านั้น โสณทัณฑพราหมณ์เกิดความปรีดีกว่าตนจะถามปัญหาไม่ได้ดีบ้าง จะตอบปัญหาไม่ได้บ้าง ครั้นจะไป

^๕ ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๐๗/๒๕๒-๒๕๔)

พอใกล้แล้วกลับเสียก็จะถูกหาว่าเป็นคนโง่ จึงกลัวไม่กล้าเข้าใกล้บ้าง ความผิดพลาดแต่ละข้อนี้จะทำให้บริษัทจับผิด เป็นเหตุให้เสื่อมยศเสื่อมทรัพย์ แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรู้อนาคตของพราหมณ์ จึงทรงเลือกถามปัญหาที่โสณทัณฑพราหมณ์เชี่ยวชาญ โดยเฉพาะคือปัญหาในไตรเพท ซึ่งทำให้โสณทัณฑพราหมณ์ดีใจมาก คือตรัสถามว่าผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติก็อย่างจึงบัญญัติว่าเป็นพราหมณ์ได้ และควรเรียกตัวเองได้ว่าเป็นพราหมณ์ โสณทัณฑพราหมณ์ตอบว่า ๑. มีชาติดีคือเกิดจากมารดาบิดาเป็นพราหมณ์ สืบสายมา ๗ ชั่วบรรพบุรุษ ๒. ท่องจำมนต์ในพระเวทได้ ๓. มีรูปงาม ๔. มีศีล ๕. เป็นผู้ฉลาดมีปัญญา ตรัสถามว่า ใน ๕ อย่างนี้ ถ้าลดลงเสีย ๑ เหลือ ๔ พอละกำหนดคุณสมบัติของผู้ควรเป็นพราหมณ์ได้หรือไม่ โสณทัณฑพราหมณ์ตอบว่าตัดข้อมีผิวพรรณดีออก ตรัสถามว่า ถ้าลดเสียอีก ๑ เหลือ ๓ จะลดอะไร โสณทัณฑพราหมณ์ลดข้อท่องจำมนต์ ตรัสถามว่า ถ้าลดเสียอีก ๑ เหลือ ๒ จะลดอะไร โสณทัณฑพราหมณ์ลดข้อที่เกี่ยวกับชาติคือกำเนิดจากมารดาบิดาเป็นพราหมณ์ พอลดข้อนี้พวกพราหมณ์ที่มาด้วยก็ช่วยกันขอร้องว่าอย่ากล่าวอย่างนั้น เพราะเป็นการกล่าวกระทบผิวพรรณ กระทบมนต์ กระทบชาติ จะเสียที่แก่พระสมณโคดม โสณทัณฑพราหมณ์ก็โต้ตอบว่า หลานของตนคืออังกะมาณพที่นั่งอยู่ในที่ประชุมนี้มีผิวพรรณดี ท่องจำมนต์ได้ดี เกิดดีจากมารดาบิดาทั้งสองฝ่าย ซึ่งเป็นพราหมณ์สืบต่อมา ๔ ชั่วบรรพบุรุษ แต่ก็มีลาสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ ตีมน้ำเมา ผิวพรรณ มนต์ ชาติ จะทำอะไรได้ เมื่อใด พราหมณ์เป็นผู้มีศีล มีปัญญา รวม ๒ คุณสมบัตินี้ จึงควรบัญญัติว่าเป็นพราหมณ์ และควรเรียกตัวเองว่าเป็นพราหมณ์ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่าถ้าลดเสีย ๑ เหลือ ๑ พอละกำหนดคุณสมบัติของผู้ควรเป็นพราหมณ์ได้หรือไม่ โสณทัณฑพราหมณ์กราบทูลว่าลดไม่ได้ เพราะศีลชำระปัญญา ปัญญาชำระศีล ในที่ใดมีศีลในที่นั้นมีปัญญา ในที่ใดมีปัญญาในที่นั้นมีศีล ศีลกับปัญญากล่าวได้ว่าเป็นยอดในโลก เปรียบเหมือนใช้มือล้างมือ ใช้เท้าล้างเท้า ศีลกับปัญญาก็ชำระกันและกัน ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรับรองภาชิตของโสณทัณฑพราหมณ์ว่าถูกต้อง แล้วตรัสถามต่อไปว่า ศีลเป็นอย่างไร ปัญญาเป็นอย่างไร โสณทัณฑพราหมณ์จึงกราบทูลให้พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอธิบาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามถึงการที่บุคคลเลื่อมใสในพระองค์ออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ตั้งอยู่ในศีล ๓ ชั้น บำเพ็ญสมาธิจนได้บรรลุมานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ และได้วิชา ๘ มีวิปัสสนาญาณเป็นต้น มีอาสวกษยญาณเป็นที่สุด เป็นอันตรัสอธิบายถึงศีลและอธิบายถึงปัญญา”^๖

จากที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับเนื้อหาหลักพุทธจริยศาสตร์ในสังครวสูตรและโสณทัณฑสูตร ทำให้เห็นได้ว่าหลักพุทธจริยศาสตร์ที่พระพุทธเจ้าทรงอธิบายนี้มีความเกี่ยวข้องกับหลักการคิดและหลักการประพฤติปฏิบัติตนเอง กล่าวคือโสณทัณฑพราหมณ์และสังครวพราหมณ์มีหลักการคิดที่เป็นไปตามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา แต่เมื่อได้มาพบปะสนทนาธรรมกับพระพุทธเจ้าแล้วจึงได้ปรับเปลี่ยนความคิดและการปฏิบัติตนใหม่ ดังนั้น หลักพุทธจริยศาสตร์ที่เห็นได้ชัดเจนจากสองพระสูตรนี้ได้แก่ การปฏิบัติตนตามแนวคิดและทฤษฎีเก่าที่ถือสืบๆ กันมาในวงศ์สกุลของพราหมณ์ทั้งสอง

^๖ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๙), หน้า ๔๓๔-๔๔๑.

ต่อเมื่อมีโอกาสได้เจอและฟังคำสอนใหม่จากพระพุทธเจ้าแล้วจึงยอมละทิ้งแนวคิดและทฤษฎีเก่ามายึดแนวทางการดำเนินชีวิตแบบใหม่ ซึ่งก็คือจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญานั้นเอง

๙. วิเคราะห์จริยศาสตร์ตะวันตกและจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา

๑. วิเคราะห์จริยศาสตร์ตะวันตกกับสังครวสูตรในฐานะเป็นหลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา

พระสูตรนี้ได้บอกถึงวิธีการลอยบาปกรรม ซึ่งเป็นวิธีการตามหลักของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่ในทางศาสนาพุทธเรียกวิธีการดังกล่าวว่าเป็นการทำตนให้หมดจด บริสุทธิ์ ปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองด้วยการปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม ส่วนการปฏิบัติตนแบบไหนถือว่าเป็นไปตามหลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญานั้น มีเนื้อหาในสังครวสูตรแสดงเป็นตัวอย่างศึกษาได้ดังนี้ สังครวพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้ถือหลักความบริสุทธิ์ด้วยน้ำ ปรารถนาความบริสุทธิ์ด้วยน้ำ ถือการลงอาบน้ำชำระร่างกายทั้งในเวลาเช้าและในเวลาเย็นเป็นประจำเพื่อชำระบาปกรรม เชื่อว่าการอาบน้ำในแม่น้ำเป็นการชำระล้างบาปกรรมที่ตนเองทำไว้ในอดีต กล่าวคือสังครวพราหมณ์ถือว่าถ้าตนเองทำบาปกรรมในตอนกลางคืนไว้ ตอนเช้าก็ไปล้างบาปที่ตนเองทำไว้ด้วยการอาบน้ำชำระร่างกายเสีย แล้วบาปกรรมที่ทำไว้ก็จะหมดไป สำหรับประเด็นนี้ พระพุทธเจ้าทรงแนะสอนทัณฑพราหมณ์ด้วยหลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาว่าการชำระบาปกรรมนั้นไม่สามารถทำได้ด้วยการอาบน้ำชำระร่างกาย แต่สามารถทำได้ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักจริยศาสตร์ด้านศีล สมาธิ และปัญญา โดยพระองค์ทรงเปรียบเทียบที่บุคคลใช้อาบชำระความไม่สะอาดกับพระธรรมคือให้รักษาศีลเพื่อรักษากายและวาจาให้เรียบร้อยและให้ปฏิบัติธรรมเพื่อให้ความอดทนต่อกิเลสเครื่องเศร้าหมอง

อีกประการหนึ่ง การที่พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าก่อนที่จะอาบน้ำชำระร่างกายก็ต้องเดินผ่านท่าน้ำ ประเด็นนี้พระองค์ทรงเปรียบเทียบท่าน้ำเหมือนกับศีล เพราะตามหลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญานั้นถือว่าศีลเป็นเบื้องต้นแห่งการปฏิบัติ หมายความว่าก่อนที่จะบำเพ็ญสมาธิ (ความตั้งใจมั่น) และก่อนที่จะเกิดปัญญา (ความรู้ในกองสังขาร) ย่อมจะต้องผ่านการรักษาหรือการประพฤติปฏิบัติในศีลก่อน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือศีลเป็นฐานเกิดของสมาธิและปัญญา เพราะศีลเป็นเครื่องมือช่วยในการฝึกอบรมกายและวาจา และช่วยในการพัฒนาจิตใจให้มั่นคง ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม สรุปลแล้ว พระสูตรนี้เป็นการแสดงแนวทางแห่งการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา (สิ่งที่ควรศึกษา ๓ อย่าง) ซึ่งเป็นหลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาที่สำคัญนั่นเอง

ฉะนั้น เมื่อวิเคราะห์เทียบเคียงเนื้อหาของสังครวสูตรในฐานะเป็นหลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญากับจริยศาสตร์ตะวันตกตามที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าหลักไตรสิกขาซึ่งเป็นหลักพุทธจริยศาสตร์ในที่นี้เป็นเกณฑ์ตัดสินที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อเป็นหลักการในการพัฒนาตนอย่างเป็นระบบ กล่าวคือพระองค์ให้ความสำคัญกับการพัฒนากายและวาจาด้วยศีล และการพัฒนาจิตใจด้วยสมาธิและปัญญา ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับหลักจริยศาสตร์ตะวันตกแล้วคงเทียบเคียงได้กับแนวคิดทางจริยศาสตร์ตะวันตกที่ตัดสินความถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร ด้วยการเพ่งดูที่เจตนาเป็นอันดับแรก ที่

เรียกว่าทฤษฎีกรรมนิยธรรมนั่นเอง โดยนัยแห่งทฤษฎีนี้ไม่ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นหลังลงมือกระทำ เพราะตามแนวทางแห่งทฤษฎีนี้เชื่อว่าเมื่อมีเจตนาดีแล้ว ผลลัพธ์มักจะดีตามไปด้วย ส่วนถ้าเกิดผลลัพธ์ที่ไม่ดีขึ้นก็ไม่ใช่เรื่องที่สำคัญที่จะนำมาเป็นเกณฑ์ลดความน่าเชื่อถือของการมีเจตนาดีเป็นเบื้องต้นได้ คงคล้ายๆ กับแนวทางของจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาที่มองว่าเมื่อมีการรักษาศีลแล้วสมาธิและปัญญาย่อมเกิดขึ้นแน่นอน ส่วนจะเกิดช้าเกิดเร็วขึ้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ที่แน่ๆ ย่อมเกิดผลแน่นอน

๒. วิเคราะห์จริยศาสตร์ตะวันตกกับโสณทัณฑสูตรในฐานะเป็นหลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา

พระสูตรนี้กล่าวถึงคุณสมบัติของพราหมณ์ตามแนวพุทธปรัชญาว่าต้องประกอบด้วยหลักการปฏิบัติ ๓ ประการ คือ ศีล แปลว่า การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย สมาธิ แปลว่า การตั้งใจมั่น และ ปัญญา แปลว่า ความรอบรู้เท่าทันความจริง ซึ่งในโสณทัณฑสูตรแสดงรายละเอียดไว้ดังนี้ ศีลเป็นหลักจริยศาสตร์เบื้องต้นในพุทธปรัชญา มีอยู่ ๓ ชั้น คือ ศีลอย่างน้อย (จุฬศีล) ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ และประพฤติก่อพรหมจรรย์ เว้นจากการพูดปด พูดส่อเสียด พูดหยาบคาย และพูดเพ้อเจ้อ เว้นจากการทำลายพืชและต้น ฉันทมือเดียว เว้นจากการฉันทอาหารในเวลากลางคืน เว้นจากการฟ้อนรำ เว้นจากการทัดทรง เว้นจากการนอนในที่ที่ไม่เหมาะสม และเว้นจากการรับเงินและทอง เว้นจากการรับข้าวเปลือกดิบ เว้นจากการรับเนื้อดิบ เว้นจากการรับหญิง เว้นจากการรับทาสี เว้นจากการรับสัตว์ และเว้นจากการรับนาสวน เว้นจากการชักส่ื้อ เว้นจากการค้าขาย เว้นจากการโกงด้วยตาชั่ง เว้นจากการใช้วิธีโกง และเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น ศีลอย่างกลาง (มัชฌิมศีล) ได้แก่ เว้นจากการทำลายพืช เว้นจากการสะสมอาหาร เว้นจากการละเล่นต่างๆ เว้นจากการเล่นการพนัน เว้นจากการนั่งนอนในที่อันสูงใหญ่ เว้นการประดับแต่งร่างกาย เว้นจากการพูดในเรื่องไร้สาระ เว้นจากการพูดข่มขู่ เว้นจากการชักส่ื้อ เว้นจากการพูดไม่ดีต่างๆ มีพูดเท็จ เป็นต้น ศีลอย่างใหญ่ (มหาศีล) ได้แก่ เว้นจากการดำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ เว้นจากการดำรงชีวิตด้วยดิรัจฉานวิชา เว้นจากการดำรงชีวิตตามแนวโหราศาสตร์ เว้นจากการดำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ เช่น ทายจันทรุปราคา เป็นต้น เว้นจากการดำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ เช่น การประกอบยา เป็นต้น

ส่วนเรื่องสมาธิ โสณทัณฑสูตรกล่าวไว้ต่อเนื่องจากศีลคือเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติในศีลนั่นเอง โดยผลของสมาธินี้มีดังนี้ ละกิเลสที่เรียกว่านิวรณ์ ๕ ได้ แล้วบรรลุฌานที่ ๑ (ปฐมฌาน) ฌานที่ ๒ (ทุติยฌาน) ฌานที่ ๓ (ตติยฌาน) และฌานที่ ๔ (จตุตถฌาน) หลังจากนั้นก็เกิดความรู้เห็นด้วยปัญญา (ญาณทัสสนะ) เกิดญาณอันทำให้เห็นแจ้ง (วิปัสสนาญาณ) นิรมิตร่างกายได้ (โมโนมยิทธิ) แสดงฤทธิ์ได้ (อิทธิวิธี) มีหุทิพย์ (ทิพย์โสต) รู้ใจผู้อื่นได้ (เจโตปริยญาณ) ระลึกชาติในอดีตได้ (บุพเพนิวาสานุสสติญาณ) เห็นการเกิดและดับของสัตว์ (จุตูปปาตญาณ) และการรู้จักทำกิเลสให้สิ้นไป (อัสวักขยญาณ) เพียงเท่านี้ก็เห็นได้ชัดว่าจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญานี้เมื่อปฏิบัติตามอย่างถูกต้องแล้ว ผลย่อมเกิดขึ้นแน่นอนและเกิดขึ้นอย่างเป็นลำดับหรือเป็นขั้นตอนด้วย

สำหรับปัญญาในโศกทัศน์สูตรนี้ ถูกกล่าวไว้เป็นลำดับที่ ๓ คือ เมื่อปฏิบัติในศีลแล้ว ผลคือ ความสงบแห่งจิตใจหรือสมาธิก็เกิดขึ้นตามมา ส่วนปัญญาหรือความรู้ ที่แบ่งออกเป็น ๓ รูปแบบ คือ สุตมยปัญญา ความรอบรู้ที่เกิดจากการฟัง การอ่าน หรือการศึกษาเล่าเรียน ปัญญาในขั้นนี้เป็น ปัญหาระดับค่อนข้างต่ำ เพราะไม่มีกระบวนการเกิดที่ซับซ้อนนัก จินตามยปัญญา ความรอบรู้ที่เกิดจากการคิดพิจารณาเรื่องที่รับรู้มาจากแหล่งต่าง ๆ ปัญญาในขั้นนี้เป็นปัญหาระดับปานกลาง และ ภาวนามยปัญญา ได้แก่ ความรอบรู้ที่เกิดจากการฝึกหัดปฏิบัติหรือลงมือทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง ปัญญาในขั้นนี้เป็นปัญหาระดับสูงสุด เป็นผลแห่งการปฏิบัติตามหลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาอันดับ สุกทัยหลังจากที่มีการพัฒนากาย วาจา และใจเรียบร้อยแล้ว

สรุปแล้ว หลักจริยศาสตร์ที่ปรากฏในโศกทัศน์สูตรนี้เป็นหลักแห่งการประพฤติปฏิบัติที่เป็น ขั้นตอนดังนี้ ศีล เป็นเครื่องมือฝึกกายและวาจา สมาธิ เป็นเครื่องมือฝึกจิตใจ และปัญญา เป็น เครื่องมือพัฒนาจิตใจ จนถึงขั้นรู้ตามสภาพความจริงของธรรมชาติ ดังนั้น เนื้อหาในโศกทัศน์สูตรนี้ จึงเป็นการกล่าวถึงหลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาให้ละเอียดยิ่งขึ้นกว่าสังครวสูตร โดยเป็นการแสดง อรรถาธิบายในเรื่องศีลที่มากกว่าศีลห้าและอธิบายผลที่เกิดขึ้นจากการมีสมาธิและปัญญาอย่าง ละเอียด

เมื่อวิเคราะห์เทียบเคียงเนื้อหาของโศกทัศน์สูตรในฐานะเป็นหลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา กับจริยศาสตร์ตะวันตก จะพบว่าหลักจริยศาสตร์ที่ปรากฏในโศกทัศน์สูตรนี้ไม่แตกต่างจากสังครว สูตรเท่าไรนัก แต่ที่เห็นเด่นชัดก็คงเป็นเรื่องของการแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับศีล สมาธิ และปัญญา พร้อมทั้งมีการกล่าวถึงประโยชน์ที่เกิดขึ้นหลังจากการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาอย่างละเอียด เรียกว่า เป็นการปฏิบัติที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางจริยศาสตร์ตะวันตกที่ เรียกว่าอันติวิทยา ที่เป็นแนวคิดที่เน้นการแสดงผลการประพฤติปฏิบัติ โดยกล่าวว่าเจตนานั้นอาจจะดู มีความสำคัญอยู่บ้าง แต่ที่สำคัญกว่าคือผลที่เกิดขึ้นจากการมีเจตนาลงมือกระทำ สืบเนื่องจากว่า เจตนานั้นยังเป็นแค่เรื่องที่อยู่ภายในจิตใจ จึงไม่สำคัญเท่ากับผลเชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้น เพราะใครๆ ก็ สามารถเห็นได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่เมื่อพิจารณาในละเอียดยิ่งขึ้น เนื้อหาในโศกทัศน์สูตรก็ยังให้ ความสำคัญกับเจตนาอยู่เหมือนกัน คงไม่ใช่เป็นแบบจริยศาสตร์ตะวันตกแนวอันติวิทยาเสียทีเดียว เพราะหลักจริยศาสตร์ในโศกทัศน์สูตรนี้ยังคงให้ความสำคัญกับศีลซึ่งเป็นตัวเจตนาหรือเป็นเหตุ เบื้องต้นของสมาธิและปัญญาที่จัดว่าเป็นผลลัพธ์อยู่เหมือนกัน

๑๐. บทสรุป

เป็นที่ทราบกันดีว่าพุทธศาสนานี้เป็นศาสนาแห่งเหตุผลหรือเป็นศาสนาที่ยอมรับหลักการทาง ตรรกวิทยา ซึ่งคือกฎที่ว่าด้วยเหตุและผลย่อมมีความสัมพันธ์กัน เช่น ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว เป็นต้น ฉะนั้น พุทธศาสนาจึงถือได้ว่าเป็นศาสนาที่เป็นกัมมวาทีและกิริยาวาที ส่วนเรื่องความจริงตาม หลักเหตุผลนั้น พุทธปรัชญาจัดว่ามีความแตกต่างจากหลักการของนักปรัชญาตะวันตกอยู่พอสมควร เพราะเหตุผลตามแนวของนักปรัชญาตะวันตกนั้นเป็นปรัชญาในแนวแห่งการนึกคิดหรือคาดเดา เช่น เหตุผลตามแนวของนักปรัชญาตะวันตกเสนอว่า หมาทุกตัวมี ๔ ขา ไ้แดงเป็นหมา ฉะนั้น หมาไ้

แดงจึงต้องมี ๔ ขาเหมือนกัน ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว หมาไอ้แดงอาจจะไม่ได้มี ๔ ขาก็ได้ เพราะหมาไอ้แดงอาจถูกตัดขาจนทำให้เหลือขาอยู่ ๓ ขา ส่วนเหตุผลในพุทธปรัชญาเป็นการเสนอเหตุผลที่เป็นความจริงอีกแบบหนึ่ง อย่างกรณีคำสอนเรื่องสมุทัย (เหตุให้เกิดทุกข์) ถือว่าเป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ (ความไม่สบายกายและใจ) ซึ่งทุกข์นี้ถือว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการเกิดสมุทัย ดังนั้น ตัวอย่างนี้จึงชี้ให้เห็นว่าพุทธปรัชญาสอนเรื่องความจริงสากลคือเมื่อไม่มีสมุทัย ทุกข์ย่อมไม่มีเหมือนกัน ในทางตรงกันข้าม เมื่อมีสมุทัย ทุกข์ก็จะมีเหมือนกัน

ส่วนเรื่องหลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาหรือพุทธจริยศาสตร์นี้ สรุปได้ว่าเป็นหลักแห่งการปฏิบัติที่ประกอบด้วยเหตุผล กล่าวคือเมื่อปฏิบัติตามหลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาแล้วย่อมได้รับผลแห่งการปฏิบัติแน่นอน ดังหลักพุทธจริยศาสตร์ในสังครวสูตรและโสณทัณตสูตรที่เสนอหลักการไว้ว่า เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งปฏิบัติตามหลักจริยศาสตร์ ๓ ประการ คือ ศีล เครื่องมือฝึกกายและวาจา สมาธิ เครื่องมือฝึกจิตใจ และปัญญา เครื่องมือให้รู้เท่าทันตามความเป็นจริงของโลก ย่อมมั่นใจได้ว่าจะมีความเจริญก้าวหน้าทั้งกาย วาจา และจิตใจ อีกนัยหนึ่ง หลักจริยศาสตร์ที่ปรากฏในพระสูตรทั้งสองนั้นพบว่ามนุษย์คือผู้ประกอบด้วยร่างกายและจิตใจ ส่วนนักปรัชญาตะวันตกยังมีความเห็นไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันนัก ได้แก่ ปรัชญาจิตนิยม เชื่อเฉพาะเรื่องจิต ปรัชญาวัตถุนิยม เชื่อเฉพาะสิ่งที่มีปรากฏให้เห็น ดังนั้น หลักพุทธปรัชญาจึงไม่มีแนวคิดที่สุดโต่งไปทางใดทางหนึ่งเช่นนั้น พุทธปรัชญายอมรับการมีอยู่แห่งร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นเรื่องที่พระสูตรทั้งสองเสนอให้ฝึกด้วยศีล สมาธิ และปัญญานั้นเอง

สำหรับการวิเคราะห์จริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาโดยใช้เนื้อหาจากสังครวสูตรและโสณทัณตสูตรเทียบเคียงกับจริยศาสตร์ตะวันตกนี้ สรุปได้ว่าจริยศาสตร์ของตะวันตกและพุทธปรัชญานั้นล้วนมุ่งไปที่การตอบคำถามเกี่ยวกับความดีและความชั่ว ความถูกและความผิด ควรและไม่ควร ซึ่งเกณฑ์จริยศาสตร์ของตะวันตกและพุทธปรัชญาดังกล่าวมีบางอย่างที่เหมือนกันและแตกต่างกันคือที่เหมือนกันนั้นได้แก่การมุ่งไปที่แสวงหาคำตอบเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับปัจเจกและสังคม สืบเนื่องจากว่าบางปัญหาที่เกิดขึ้นสามารถตอบได้โดยดูจากเจตนาเป็นที่ตั้ง แต่บางปัญหาที่เกิดขึ้นจะดูเพียงเจตนาอันคงไม่ได้ เพราะบางปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น การดูที่ผลลัพธ์ย่อมสำคัญกว่า ถึงแม้ว่าเกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์จะพุ่งไปที่เจตนาเป็นที่ตั้ง แต่ด้วยบริบทของปัญหาของบุคคลและสังคมในปัจจุบันนี้มีความสลับซับซ้อนเป็นอย่างยิ่ง หากตัดสินปัญหาด้วยการให้ความสำคัญกับเจตนาอย่างเดียวย่อมอาจจะมีความผิดพลาดได้ เพราะบางสถานการณ์ เจตนาที่มีต่อเหตุการณ์อาจเกิดขึ้นด้วยเจตนาดีก็ได้ แต่ผลที่เกิดขึ้นอาจจะออกมาไม่ดีตามเจตนาดีก็ได้ ตรงกันข้าม บางเหตุการณ์เกิดขึ้นด้วยเจตนาร้าย แต่ผลที่เกิดขึ้นจากเจตนาร้ายดังกล่าวกลับกลายเป็นดีก็มี ดังจริยศาสตร์ตะวันตกที่เน้นเจตนาเป็นที่ตั้งที่เรียกว่ากรณีธรรม ส่วนที่เน้นผลลัพธ์เป็นที่ตั้งก็เรียกว่าอันตริทยา และถ้าหากเพ่งมองที่จริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาผ่านพระสูตรทั้งสองด้วยแล้ว ก็จะได้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเจตนาและผลที่เกิดขึ้นจากเจตนาอันล้วนมีความสำคัญพอๆ กัน เพียงแต่ว่าจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญานี้เป็นหลักจริยศาสตร์ที่มาจากคำสอนในพุทธศาสนา จึงดูเหมือนว่าจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับเจตนาเป็นที่ตั้งก่อนอย่างอื่น ด้วยเพราะจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญานี้เป็นจริยศาสตร์

ศาสนาอีกประการหนึ่งนั่นเอง ตรงกันข้าม จริยศาสตร์ตะวันตกกลับเป็นแนวทางที่เกิดขึ้นจากการคิดวิเคราะห์ของนักปรัชญาเป็นหลัก โดยแนวคิดและทฤษฎีนั้นจะได้รับการพัฒนาไปสู่การประพฤติปฏิบัติหรือดำเนินชีวิตตามนั้นหรือไม่ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เรียกกันว่าการปฏิบัติตามแนวจริยศาสตร์ตะวันตกนั้นเป็นเรื่องที่ไม่สำคัญเท่ากับจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา ฉะนั้น เมื่อวิเคราะห์จริยศาสตร์ตะวันตกและจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาตามที่กล่าวมาทั้งหมด จึงทำให้เข้าใจได้อย่างชัดเจนว่าเกณฑ์ตัดสินปัญหาทุกระดับชั้นนั้นจะใช้เพียงหลักจริยศาสตร์ตะวันตกเพียงหลักการเดียวนั้นคงไม่พอเสียแล้ว เช่นเดียวกัน การจะใช้หลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเพียงหลักการเดียวตัดสินปัญหานั้นก็คงไม่เพียงพอเหมือนกัน เพราะหากตัดสินด้วยใช้เกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งเพียงเกณฑ์เดียวแล้วก็อาจจะทำให้การแก้ปัญหาเป็นการสร้างปัญหาขึ้นมาใหม่อีกได้ สรุปแล้ว การแก้ปัญหาด้วยการใช้เกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์จึงควรใช้หลายๆ เกณฑ์เพื่อให้ทุกปัญหาที่เกิดขึ้นจบอย่างเรียบร้อยดีและมีความรวดเร็วด้วย

บรรณานุกรม

๑. คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือทั่วไป

กิตติ บุญเจือ. **แก่นปรัชญาปัจจุบัน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.

เดือน คำดี. **ปรัชญาตะวันตก**. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๒.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์. **ปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย ๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๒.

----- **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕.

วสิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๔๑.

----- **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, ๒๕๒๙.

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐.

ปรีดี บุญซื่อ. **จริยปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๕.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๙.

หนังสือภาษาอังกฤษ/English texts

Sutham Shusatayasakul. *Ethics*. Graduate School, Mahamakut Buddhist University, ๒๕๔๑.

๒. เว็บไซต์

<http://news.voicetv.co.th/world/๙๗๑๑๔.html>, เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐.